

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Архитектонски факултет

НАСТАВНО И НАУЧНО-УМЕТНИЧКОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидаткиње Далие Д. Дуканац, маг.инж.арх.

Одлуком Наставног и научно-уметничког већа Факултета бр. 01-582/2.4.3 од 24.04.2023. године, именовани су чланови Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Далие Д. Дуканац под насловом:

РЕ-КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УПОТРЕБНЕ ВРЕДНОСТИ СТАНА: ТУМАЧЕЊЕ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА У СТАМБЕНОЈ ИЗГРАДЊИ ЗА ПОТРЕБЕ ЈНА

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са кандидаткињом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1 Хронологија одобравања и израде дисертације

Далиа Д. Дуканац, маг.инж.арх. уписала је Докторске академске студије на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, школске 2013/2014. године. Након исписа на лични захтев, у школској 2021/2022. години поново је уписана на исти студијски програм. Кандидаткиња је положила све испите предвиђене наставним програмом студија и остварила 150 ЕСПБ бодова на докторским студијама чиме је стекла услов за пријаву и израду докторске дисертације.

На основу члана 106. Статута Универзитета у Београду – Архитектонског факултета („Сл. билтен Факултета”, бр. 119/18, 126/21), а у вези са чланом 26. Правилника о докторским студијама („Сл. билтен АФ”, бр. 122/20) и Одлуком Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 20. децембра 2021. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 27. децембра 2021. године, донело одлуку број 01-2156/2-6.4 којом је образована Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидаткиње Далие Д. Дуканац, маг.инж.арх. под насловом „Ре-

концептуализација употребне вредности стана: Тумачење улоге свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“ у саставу:

арх. Борислав Петровић, редовни професор

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

др Мина Петровић, редовни професор

Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Данијела Миловановић-Родић, доцент

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

На основу члана 108. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета („Сл. Билтен Факултета”, бр. 129/22 – пречишћен текст), и члана 30. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду („Сл. гласник УБ”, бр. 122/20) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 08. фебруара 2022. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној 14.03.2022. године, донело одлуку број 01-413/2-6.3 да се Далии Д. Дуканац, магистар инжењерства, одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом „Ре-концептуализација употребне вредности стана: Тумачење свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“ и да се за ментора именује проф. Владимир Лојаница.

Априла 2022. године, завршену докторску дисертацију кандидаткиња је, уз сагласност ментора, предала на Веће докторских студија. На основу члана 109. и члана 110. Статута Универзитета у Београду – Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен Факултета”, бр. 129/22 – пречишћен текст) а у вези са чланом 37. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету („Сл. билтен АФ”, бр. 122/20) и Одлуком Већа докторских студија Факултета од 10.04.2023. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 24.04.2023. године, донело одлуку број 01-582/2.4.3 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације „Ре-концептуализација употребне вредности стана: Тумачење улоге свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“ кандидаткиње Далие Д. Дуканац, магистар инжењерства, у саставу:

арх. Борислав Петровић, редовни професор

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

др Милан Вујовић, редовни професор

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

др Мина Петровић, редовни професор

Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Лука Сканси, ванредни професор

Politecnico di Milano

др Данијела Миловановић-Родић, доцент

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада образовно-научном пољу техничко-технолошких наука, научној области Архитектура и урбанизам, ужој научној области Архитектонско пројектовање и савремена архитектура, за коју је матичан Архитектонски факултет у Београду. Ментор предметне дисертације је арх. Владимир Лојаница, редовни професор Универзитета у Београду – Архитектонског факултета. Списак радова који квалификују проф. Владимира Лојаницу за ментора докторске дисертације:

Vladimir Lojanica i Mila Pucar, „New Technologies as New Ideologies,“ u *Architecture and Ideology*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, pp. 277-290, 2014; ISBN (10): 1443856711, ISBN (13): 978-1443856713

Vladimir Lojanica, Verica Međo i Jelena Ristić, „Multi-family housing architecture in Belgrade. Models and development,“ u *International Scientific Journal, Architecture and Design*, pp. 5-13, 2012, Informationstechnische Gesellschaft ADEO, Vienna; ISBN – 13: 978-1469947778

Vladimir Lojanica, "Meeting the Heritage", International Conference and Exhibition, Belgrade, 2015, Strand: ON ARCHITECTURE – REWORKING THE CITY, THROUGH NEW ARCHITECTURE, 3-4 December 2015, Book of Abstracts & Exhibition Book, 2015, STRAND – Sustainable Urban Society Association, ISBN 978-86-89111-09-5, Serbia, 03.12.2015-04.12.2015, <http://www.strand.rs/reworking/reworking-program.pdf>

Vladimir Lojanica, „The essence of Architecture – shift trough time,“ International Conference and Exhibition On Architecture, STRQAND Sustainable Urban Society Association, 9 -16 December, 2013, Belgrade, Serbia; predavanje po pozivu štampano u izvodu, pp.16-22, ISSN 978-86-89111-04-0

Vladimir Lojanica, Branislav Antičić, Đukić Aleksandra, "The Basic Sustainable Qualities in New Housing in Post-Socialist Serbia: Regulation vs Case-Studies" International Conference on Sustainable Synergies from Buildings to the Urban Scale, SBE16, Thessaloniki, October 17-19, 2016, 2016, Laboratory of Building Construction & Building Physics Department of civil engineering. Aristotle University of Thessaloniki, Greece, 17.10.2016-19.10.2016. "Official site of the conference

>sbe16-thessaloniki.gr Conference program > <http://sbe16-thessaoniki.gr/wp-content/uploads/2016/10/Conference-Program.v2.pdf>"

1.3. Биографски подаци о кандидату

Далиа Дуканац (Загреб, 1989) завршила је Основне (2011) и Мастер (2013) академске студије на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету (УБ-АФ), где уписује Докторске академске студије (2013/2021). На Департману за архитектуру, УБ-АФ запослена је у звању асистента (од 2015) и учествује у настави на предметима Основних, Интегрисаних и Мастер академских студија, претежно у области архитектонско-урбанистичког пројектовања и процеса пројектовања.

Била је ангажована на научно-истраживачком пројекту ТР 36034 „Истраживање и систематизација стамбене изградње у Србији у контексту глобализације и европских интеграција, у циљу унапређења квалитета и стандарда становања“, (2018-2019) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије (МПНТР). Од 2020. године ангажована је и као истраживач у оквиру институционалног модела финансирања истраживача МПНТР и учествује у раду Лабораторије Наслеђе модернизма на УБ-АФ. Ангажована је на међународном пројекту „Middle Class Mass Housing“ Cost Action 18137 (2019-2023). У оквиру научно-истраживачког рада објавила је резултате у конференцијским зборницима, академским монографијама и часописима међународног и националног значаја, а посебно се издваја допринос публикован у научном часопису највише М21 категорије *Planning Perspectives* индексираном у оквиру SCI/SSCI листа.

Поред академског рада, истичу се резултати остварени у излагачким праксама архитектуре и сценског дизајна, од чега се издвајају „Златна медаља за покретање дијалога“ на Прашком квадријеналу (2015) у оквиру српске националне делегације, учешће на Тријеналу у Милану (2016), и представљање Републике Србије на Бијеналу архитектуре у Венецији (2021) у оквиру тима Модерни у Београду (МуБГД). У оквиру истог тима осваја две награде „Ранко Радовић“ у категорији телевизијске емисије, изложбе или мултимедијалне презентације (2020, 2021), „Micro and Macro“ награда (2021) коју додељује Sustainable Urban Society Association (STRAND).

Осваја више првих и једну трећу награду на националним и интернационалним архитектонско-урбанистичким конкурсима, те редовно учествује на стручним изложбама, позивним предавањима и ауторизованим дискусијама.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1 Садржај дисертације

Дисертација под насловом „Ре-концептуализација употребне вредности стана: Тумачење свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“ има 242 нумерисане стране (укупно 250). Основни текст дисертације је подељен у 3 дела, односно 5 глава и броји 213 страна. У дисертацији је коришћено 314 референци (библиографских јединца и архивских извора) које су наведене након основног текста на 19 страна, разврстане по области и врсти литературе. Рад садржи 4 табеле и 77 илустрација. У завршеном делу дисертације налази се списак прилога, који чине списак табела и илустрација, затим, биографија аутора и пратеће изјаве.

У наставку текста је дат садржај дисертације.

САДРЖАЈ

УВОД	1
Проблем и предмет истраживања	1
Претходна анализа информација о предмету истраживања	3
Циљ и задаци истраживања	
Полазне хипотезе	7
Научне методе истраживања	7
Генерална структура докторске дисертације	9
Научна оправданост дисертације, очекивани резултати и практична примена Резултата	10
I ГЛАВА 1	13
1 ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА ОДНОСА ПРАКСИ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА И КОНЦЕПТА УПОТРЕБНЕ	13
1.1 Упоредна истраживања концепата свакодневног живота и стила живота у области друштвених наука	14
1.1.1 Уводне напомене	14
1.1.2 Дијалектичке тријаде производње простора и теорија критике свакодневног живота Анрија Лефевра	15
1.1.3 Појам стила живота у теоријским и емпиријским истраживањима Пијера Бурдијеа	21

1.2	Примена етнографске методологије у истраживању односа просторних и друштвених промена	25
1.3	Интерпретација појма свакодневног живота у оквиру савремене архитектонске теорије и праксе	32
II	ГЛАВА 2	39
2	КОНТЕКСТ ПРАКСИ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА У ЈУГОСЛАВИЈИ	39
2.1	Могући правци тумачења и примене теоријских концепата Анрија Лефевра и Пијера Бурдијеа у Југославији и Србији	40
2.2	Појам савременог стана и његова улога у концепцији свакодневног живота у архитектонском дискурсу	45
2.3	Праксе свакодневног живота и стила живота у Југославији током друге половине двадесетог века	52
2.3.1	Уводне напомене о модернизацији свакодневног живота и стила живота Југословена	52
2.3.2	Улога масовних медија у обликовању пракси становања Југословена	54
2.3.3	Улога образовних медија у обликовању пракси становања Југословена	61
III	ГЛАВА 3	69
3	УПОТРЕБНА ВРЕДНОСТ СТАНА КАО ОДРАЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА	69
3.1	Упоредно тумачење квалитативних и квантитативних студија стамбеног простора последипломског курса Становање и Центра за становање, ИМС.	70
3.1.1	Уводне напомене	70
3.1.2	Формативни елементи квалитативних и квантитативних студија у креирању и корекцији стандарда за пројектовање стамбеног простора	71
3.2	Упоредно тумачење академских истраживања методологије вредновања стамбеног простора спроведених на Архитектонском факултету у Београду	83
3.2.1	Уводне напомене	83
3.2.2	Избор научних радова	84
3.2.3	Критеријуми компарације методологија вредновања стамбеног простора	91
IV	ГЛАВА 4	99

4	СТАНДАРДИ И СТРАТЕГИЈЕ СТАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ ВОЈНОГ СЕКТОРА	99
4.1	Организација војног сектора и стамбеног фонда Војске	100
4.1.1	Уводне напомене	100
4.1.2	Организација војног сектора и стамбеног фонда Војске Краљевине Србије, Војске Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и Војске Краљевине Југославије	102
4.1.3	Организација војног сектора и стамбеног фонда Југословенске Народне Армије и развој стандарда за пројектовање стамбеног простора	106
4.2	Употребна вредност стана као основ формирања стандарда за пројектовање стамбеног простора за потребе Југословенске Народне Армије	110
4.3	Стратегије стамбене политике војног сектора у савременом контексту	114
4.4	Студија случаја стамбене изградње за потребе војске – Блок 23 у Новом Београду	117
4.4.1	Критеријуми избора студије случаја	117
4.4.2	Контекст и развојне одреднице Блока 23 у Новом Београду	122
4.4.3	Фокус на објекте 5 и 6 Блока 23 у Новом Београду	127
V	ГЛАВА 5	133
5	ПРОСТОРНА РЕ-КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УПОТРЕБНЕ ВРЕДНОСТИ СТАНА	133
5.1	Приказ и анализа примењене методологије теренског истраживања	134
5.1.1	Примена интервјуа у истраживању простора становања	134
5.1.2	Документација неформалних просторно-програмских промена стана	137
5.2	Праксе становања као методолошки апарат истраживања простора становања	146
5.2.1	Дијалектика тријаде просторних пракси, репрезентације простора и простора репрезентације у стамбеној архитектури	146
5.2.2	Критеријуми истраживања и предлог културно-историјског модела корисника	151
5.3	Метод симулације просторних пракси свакодневног живота	156
	ЗАКЉУЧАК	167
	Ре-концептуализација употребне вредности стана као процес	167
	Преглед, категоризација и систематизација резултата	168

Препоруке за употребу етнографске методологије и неформалних извора свакодневног живота у научном истраживању просторно-друштвених промена	170
Графички прикази резултата истраживања појединих случаја	172
ГРАФИЧКИ ПРИЛОЗИ	173
БИБЛИОГРАФИЈА	214
СПИСАК ПРИЛОГА	234
БИОГРАФИЈА АУТОРА	238
Изјава о ауторству	239
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	240
Изјава о коришћењу	241

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Структуру дисертације чине три основне целине: *Увод*, *Приказ анализе и интерпретације резултата* и *Закључци и препоруке*.

Увод рада садржи образложење теме и предмета истраживања, одређивање области, циљева и задатака истраживања, дефинисање хипотеза истраживања, приказ методологије истраживања, као и научни допринос и могућу примену резултата истраживања.

Централна целина рада *Приказ анализе и интерпретације резултата* састоји се из два дела. Први део чини теоријски оквир истраживања и критички се односи према концептима свакодневног живота и употребне вредности као и њиховој примени у архитектонско-урбанистичком дискурсу. Разматрањем резултата првог дела, други део рада садржи конкретне студије случаја пракси становања и њихове улоге у процесима ре-концептуализације употребне вредности стана.

Први део *Свакодневни живот и употребена вредност у простору становања: теоријска разматрања*, садржи три главе. У првој глави приказана је анализа различитих разматрања свакодневног живота у оквиру друштвених наука, као и њихово тумачење у оквиру савремене архитектонске теорије. Друга глава је посвећена аналитичкој, научној обради неформалних извора литературе и архивске грађе у виду штампаних и видео записа популарне културе Југославије у другој половини двадесетог века. У трећој глави, анализом и интерпретацијом примене концепта употребне вредности кроз радове последипломског курса *Становање* Архитеконског факултета у Београду и Центра за Становање, ИМС сужава се поље истраживања на просторе становања. Ова глава, такође садржи компаративну анализу тематски

одабраних научних радова одбрањених на Архитектонском факултету у Београду и њихово критичко разматрање у савременом научно-истраживачком дискурсу.

Други део *Праксе становања и процес ре-концептуализације употребне вредности стана стамбене изградње за потребе ЈНА* садржи две главе. Четврта глава дисертације посвећена је приказу и анализи процеса пројектовања, изградње и одржавања стамбеног фонда за потребе војске у Југославији у другој половини двадесетог века. У оквиру ове главе препознаје се нарочита културно-историјска друштвена група припадника војске. Овде је такође дефинисан и образложен избор конкретне студије случаја која је у наредној глави испитана путем теренских метода истраживања. Путем методолошког апарата *пракси становања*, кроз пету главу дисертације, анализира се дијалектика тријаде *просторних пракси, репрезентације простора и простора репрезентације* корисника одабраних случајева стамбене изградње за потребе војске. Кроз ову главу формира се етнографска методологија истраживања стамбене архитектуре обogaћна просторним записима пракси свакодневног живота и врши се провера почетних хипотеза. Методским техникама симулације простора, кроз пројектантске графичке прилоге, записују се и приказују одређени моменти свакодневног живота стамбене архитектуре и њених корисника. Подаци интервјуа корисника и графичка обраде њихових исказа и фотографске документације, пореди се са оригиналном пројектном документацијом и пратећим стручним текстовима одбраних студија случаја. Синтезом резултата теренског истраживања и архивске грађе долази се до формулације процеса ре-концептуализације употребне вредности стана.

У Закључцима и препорукама приказују се резултати претходних теоријских разматрања, компаративних анализа извора из литературе и теренског истраживања. Посебан осврт усмерен је на експерименталну методологију истраживања графичким симулацијама простора и пракси становања. Интерпретацијом резултата указује се на значај примене етнографске методологије истраживања у оквиру архитектонско-урбанистичког дискурса. Такође се формирају препоруке за развој архитектонског стручног знања унутар датог контекста усмеравањем истраживања на неформалне изворе и праксе свакодневног живота у просторима становања.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Истраживање кандидаткиње Далие Д. Дуканац представља оригинални научни допринос пољу архитектонског пројектовања на тему улоге концепта употребне вредности у процесу пројектовања и експлоатације стамбеног простора током друге половине двадесетог века и у оквиру савременог контекста Београда.

Савременост дисертације огледа се у теоретској и практичној интерпретацији концепта употребне вредности у архитектонском дискурсу, чиме се наглашава значај формалне и неформалне производње простора као архитектонског и друштвеног конструкта. У односу на методологију истраживања која се заснива на методским техникама интервјуа и пројектантске анализе, овај рад наглашава значај савремених алата истраживања у контексту интер- и транс-дисциплинарних истраживања

Оригиналност дисертације се такође може посматрати двоструко, на методолошком и практичном нивоу. На методолошком нивоу, оригиналност се огледа у одабраном приступу теми, која је обрађена кроз комбинацију различитих истраживачких метода и алата који теже савременом разумевању интер- и транс-дисциплинарних студија у контексту научно- и уметничко-истраживачког рада. Увођењем теоријских и методолошких концепција из области друштвених наука, разматрају се прелазни облици истраживања. Ови облици се конкретизују формулацијом оригиналног аналитичког апарата архитектонско-урбанистичког истраживања, а који укључује неформалне изворе свакодневног живота и графичке симулације просторних пракси. Истраживање указује на једнаковредност усмених исказа и неформалних извора као сведока историјског развоја просторно-друштвених пракси што доприноси бољем разумевању савременог простора.

Резултати студије у виду оригиналних графичких приказа просторних пракси које нису претходно документоване формалним методама чине оригинални и савремени приступ испитивању друштвене производње простора (станована). Овај резултат такође представља корак у документовању и унапређењу разумевања историје савременог свакодневног живота. Посебно је важно нагласити оригинални допринос дисертације у погледу унапређења позиције, домета и примене стручног архитектонског знања развијеног унутар истраживачког, академског контекста.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Кандидаткиња је у оквиру докторске дисертације користила релевантну литературу, примарне и секундарне изворе, који представљају окосницу истраживања теорије пракси свакодневног живота и концепта употребне вредности. На основу избора библиографских јединица, као и обима и квалитета извора на које се позива, може се закључити да кандидаткиња показује дубоко познавање и разумевање кључних теоријских разматрања проблема истраживања. Реферишући на релевантне ауторе и теоријске позиције, кандидаткиња јасно поткрепљује своје ставове кроз прецизну логичку аргументацију и извођење сопствених закључака у оквиру области коју истражује.

Ослањајући се на сложени референтни оквир, докторско истраживање је омогућило сагледавање проблема друштвене и материјалне производње стамбеног простора у односу на концепте употребне вредности стана и праксе свакодневног живота, а у оквиру предметне културно-историјске одреднице војске, то јест Југословенске народне армије (ЈНА). На основу тога могу се издвојити четири групе примарних извора који су коришћени у истраживању и то:

1. Истраживања и теоријски радови који се баве праксама свакодневног живота;
2. Истраживања и теоријски радови који се баве концептом употребне вредности;
3. Извори у области популарне и војне културе који доприносе разумевању контекста предмета истраживања;
4. Извори коришћени у служби студије случаја у оквиру архитектонског дискурса.

Прва група обухвата литературу из области теорије свакодневног живота, али и употребне вредности у оквиру друштвених наука, и која обухвата релевантне концепте критике свакодневног живота, пракси становања, друштвене покретљивости и животног стила. Ова литература коришћена је у циљу утврђивања кључне терминологије, релевантних концепата и дефинисања теоретских позиција, на основу којих је препознат и дефинисан однос одређених друштвених појава и производње (стамбеног) простора. Такође, ова литература била је основ за формирање методолошког апарата истраживања са полазиштем у пољу етнографије.

Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- Bourdieu, Pierre. *Distinction: Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1984.
- Bourdieu, Pierre. *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press, 2005.
- Lefebvre, Henri. *Dijalektički materijalizam: Kritika svakidašnjeg života*. Zagreb: Naprijed, 1959.
- Lefebvre, Henri. *Critique of Everyday Life, Volume I: Introduction*. New York: Verso, 1991.
- Lefebvre, Henri. *Critique of Everyday Life, Volume II: Foundations for a Sociology of the Everyday*. New York: Verso, 2002.
- Lefebvre, Henri. *Critique of Everyday Life, Volume III: From Modernity to Modernism (Towards a Metaphilosophy of Daily Life)*. New York: Verso, 2005.

Другу групу чине јединице које се баве концептом употребне вредности стана објављених у оквиру последипломског курса *Становање* на Архитектонском факултету у Београду или у оквиру Центру за становање, Институтаа за испитивање материјала Србије (ИМС):

- Bajlon, Mate. *Upotrebna vrednost stana*. Beograd: Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 1976.

- Baylon Mate, *Stan u Beogradu*. Beograd: Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 1980.
- Čanak, Mihailo. *Funkcionalna koncepcija i upotrebna vrednost stambenih zgrada*. Beograd: Centar za stanovanje IMS, 1976.
- Čanak, Mihailo. *Model vrednovanja stanova i stambenih zgrada za potrebe JNA*. Beograd: Centar za stanovanje IMS, 1984.
- Milenković, Branislav. *Prognoza za stambenu sredinu*. Arhitektonski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 1977.

Трећу групу чине јединице које су коришћене у циљу разумевања контекста предмета истраживања:

- *Službeni vojni list*. Beograd, Solun: Vojno ministarstvo, 1881- 1941.
- *Službeni vojni list*. Beograd, Solun: Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1945-1993.
- *Službeni vojni list*. Beograd: Savezno ministarstvo za odbranu, 1993-2004.
- *Službeni vojni list*. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije, 1993- 2004.
- *Sam svoj majstor*. Zagreb: Vjesnik, od 1975.
- Milosavljević, Radmila. *Uredite svoj dom: kako najbolje iskoristiti prostor u stanu*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1976.
- Milosavljević, Radmila. *Dizajn centar u Beogradu (1972-1982)*. Beograd: Orion Art, 2016.

Четврту групу извора чине пре свега архивски извори и грађа у вежи Блока 23, али и релеватни правилници и стамбени стандарди применени у сектору војске (ЈНА) од којих се истичу:

- „Акт о условима за уређење простора за надogradњу косог krova са становима на објекту 5/6 блок 23 у Новом Београду у месној заједници „Милентије Поповић““.
- „Образложење урбанистичког решења месне заједнице у блоку 23“.
- „Пројектни програм за блок 23“.
- „Урбанистичко технички услови за изградњу месне заједнице у блоку 23“.
- *Објашњење за примену Техничког упутства о изградњи станова за потребе ЈНА*, Beograd: Војноиздavaчки и новински центар, Војна штампарија, 1988.
- *Услови и технички нормативи за пројектовање стамбених зграда и станова*, Beograd: Грађевинска књига, 1984.

Поред примарних извора референтна литература која је информисала ово истраживање у погледу теоријске утемељености у ширем, савременом академском контексту архитектонско-урбанистичког дискурса може се поделити у две групе:

1. Теоријски радови који критички истражују (стамбену) архитектуру друге половине двадесетог века;
2. Теоријски радови који се баве савременом интерпретацијом свакодневног живота и експлоатације (стамбеног) простора.

Прва група наведених радова обухвата секундарне изворе публикованих монографија, као и научних чланака објављених у референтним периодикама:

- Blagojević, Ljiljana. „The residence as a decisive factor: Modern housing in the central zone of New Belgrade”, *Architektúra & urbanizmus: Journal of architectural and town-planning theory*, Vol. 46, No. 3-4 (2012): 228-249.
- Castillo, Greg. *Cold War on the Home Front: The Soft Power of Midcentury Design*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
- Colomina, Beatriz, *Domesticity at War*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 2007.
- Sharr, Adam. “Drawing in Good Faith”, *Architectural Theory Review*, Vol. 14, Issue 3 (2009): 306-321.
- Spark, Penny. “Studying the modern home”, *The Journal of Architecture*, Vol. 9, No. 4 (2004): 413-417.
- van der Hoorn, Melanie. *Bricks & Balloons: Architecture in Comic-Strip Form*. Rotterdam: 010 Publishers, 2012.

Друга група секундарних извора чини литературу посвећену пре свега интерпретацији концепта свакодневног живота у оквиру архитектонско-урбанистичког дискурса, а нарочито у области становања:

- Blundell Jones, Peter, Doina Petrescu, & Jeremy Till. *Architecture and Participation*. New York: Spon press, Taylor and Francis Group, 2005.
- Kušić, Aleksandar & Blagojević, Ljiljana. „Patterns of Everyday Spatiality: Belgrade in the 1980s and its Post-social Outcome”, *Český lid: Etnologický časopis*, Vol. 100 (2013): 281-302.
- Stanek, Łukasz. *Henri Lefebvre on Space, Architecture: Urban Research and the Production of Theory*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 2011.
- Stanek, Łukasz. *Henri Lefebvre: Toward an Architecture of Enjoyment*. Minneapolis: Minnesota University Press, 2014.
- Till, Jeremy. *Architecture Depends*. Cambridge and London: The MIT Press, 2009.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

У оквиру рада на докторској дисертацији кандидаткиња Далиа Д. Дуканац применила је низ истраживачких метода у циљу провере постављених научних хипотеза, а које се могу поделити у три различите целине:

Прва целина чини теоријску поставку истраживања и заснована је на процесу логичке аргументације. У оквиру ове целине приказана је анализа извора и литературе из области социологије на тему свакодневног живота, након чега кандидаткиња врши преглед исте теме у области историје и теорије архитектуре и интерпретација теоријских концепција у оквиру савременог архитектонско-урбанистичког дискурса. Кандидаткиња такође примењује метод компарације ставова и конкретизације теоријских конструката потребних за даљи ток истраживања.

Друга целина рада заснована је на методологији компаративног истраживања различитих извора уже области истраживања и садржи три подцелине. У оквиру прве подцелине кандидаткиња врши компаративно истраживање штампаних и видео записа популарне културе друге половине двадесетог века на територији Југославије, у циљу разумевања контекста свакодневног живота шире друштвене структуре. Другом подцелином се врши упоредно истраживање радова последипломског курса *Становање* Архитектонског факултета у Београду и радова Центра за становање, ИМС, као и упоредно истраживање релевантних научних теза одбрањених на Архитектонском факултету у Београду. Ова подцелина приближава разумевање и тумчење концепта употребне вредности стана и пракси свакодневног живота у оквиру академских кругова Београда, и шире, друге половине двадесетог века, као и њихову савремену интерпретацију. Синтезом резултата и одабиром релевантних закључака упоредних анализа прве две подцелине кандидаткиња поставља улазне податке за компаративну анализу треће подцелине. Трећа подцелина рада обухвата преглед и компаративну анализу извора специфичне области истраживања – стамбене политике, стратегије и праксе војног сектора. На основу ове подцелине, кандидаткиња представља конкретне закључке везане за предмет истраживања, који профилишу избор студије случаја на којој су демонстрирани претходни налази у оквиру треће методолошке целине рада. Методологије прве и друге целине рада спадају у опште научне методе.

Трећа целина рада подразумева теренско истраживање појединачних студија случаја путем интервјуа и графичког дневника и представља посебне научне методе. Ова целина рада заснована је на комплексној методологији истраживања изведеној из претходне студије аналитичких апарата у оквиру друштвених наука. Важно је нагласити квалитативни приступ методологији овог истраживања, којим кандидаткиња посебну пажњу усмерава на несводива и сингуларна живљена искуства, која преиспитују могућност уопштавања података емпиријских

истраживања. Кандидаткиња у овој целини усваја типологију интервјуа према уређености и начину спровођења – неструктурирани формални и неформални интервјуи. Методологија интервјуа преузета из области антропологије и етнографије, прилагођена је истраживањима архитектонског дискурса увођењем графичких упитника омогућених увидом у оригиналну архивску грађу пројектне документације, и чини специфичне научне методе. Кандидаткиња као помоћно средство истраживања користи и фотодокументацију стамбених простора испитаника. Ова методолошка целина рада, такође садржи експерименталне методске технике архитектонске и пројектантске анализе путем графичке симулације пракси становања уочених током интервјуа, а које су представљене у оквиру својеврсног графичког дневника.

Закључак рада садржи синтезу резултата теоријског и емпиријског истраживања, те њихову корелативну интерпретацију у оквиру архитектонског дискурса. На крају се врши провера претходно постављених претпоставки и очекиваних резултата истраживања.

На основу свега наведеног, може се закључити да је примењена методологија истраживања обезбедила квалитет и оригиналност добијених резултата, те да су изабрани научни методи омогућили достизање претходно дефинисаних циљева истраживања и верификацију утврђених научних хипотеза.

3.4. Применљивост остварених резултата

Докторска дисертација Дале Д. Дуканац истражује концепте употребне вредности као теоријског, али и практичног концепта у области савремене архитектуре и пројектовања. У том смислу допринос ове дисертације је двојак: у погледу доприноса дискурсној епистемиологији, овај рад је применљив у теоријском домену архитектуре; у погледу разумевања и интерпретације наведених концепата у оквиру процеса пројектовања и производње простора становања резултати овог рада применљиви су у архитектонско-урбанистичкој пракси.

Поред наведеног, примена комплексног аналитичког апарата истраживања и комбинације бројних методских техника чини овај рад применљивим и у области методологије истраживања архитектонско-урбанистичког дискурса, али и интер- и транс-дисциплинарних истраживања уопште. Посебан допринос овог рада који се огледа у афирмацији и промоцији пројектантских алата истраживања, чини резултате ове дисертације применљивим у методологији како академских научних истраживања, тако и у оквиру уметничких домета архитектонско-урбанистичке дисциплине.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Докторска дисертација „Ре-концептуализација употребне вредности стана: Тумачење свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“ Далие Д. Дуканац показује да кандидаткиња поседује способност за самостални научно-истраживачки рад на високом академском нивоу. Кандидаткиња је на основу јасно дефинисане теме, предмета и проблема истраживања развила комплексан аналитички апарат и методолошки поступак који су омогућили истраживање високог академског стандарда и проверу постављених научних хипотеза и њихову верификацију.

У току процеса израде рада, кандидаткиња је показала да вешто влада различитим методама научног истраживања и повезивања знања, како из области архитектуре, тако и из додирних научних дисциплина. Теоријски оквир рада заснован на критичкој анализи и разумевању примарних извора и литературе, демонстрира способност кандидаткиње да свеобухватно тумачи комплексне теоријске конструкте и њихове међу-дисциплинарне везе, као и примене на различитим нивоима деловања архитектонско-урбанистичког дискурса. Кандидаткиња је такође показала способност да смислено конципира истраживање, адекватно спроведе истраживање кроз бројне примарне и секундарне изворе, систематично обради добијене податке и вешто прикаже резултате истраживања.

Радам на дисертацији, кандидаткиња је показала да поседује специфична знања из релевантних научних области, способност препознавања истраживачког проблема, те вештину тумачења резултата у оквиру савременог контекста научних студија и уметничких домета архитектонско-урбанистичког дискурса. На основу увида у целокупан методолошко-интерпретативни рад који је изложен у докторској дисертацији, као и на основу научно-истраживачких резултата, Комисија закључује да кандидаткиња Далиа Д. Дуканац поседује неопходна знања и способности за успешан самостални научно-истраживачки рад који тежи доприносу развоју савремене теорије и праксе у образовно-научном пољу техничко-технолошких наука, научној области Архитектура и урбанизам, уже научне области Архитектонско пројектовање и савремена архитектура.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Дисертација Далие Д. Дуканац пре свега чини доприноси ужој научној области Архитектонског пројектовања и савремене архитектуре кроз формулацију аналитичког апарата архитектонско-урбанистичког истраживања које укључује неформалне изворе свакодневног живота, репрезентације и симулације просторних пракси. На тај начин, дисертацијом се откривају нови аспекти научно утемељеног сагледавања и тумачења београдске стамбене архитектуре друге половине двадесетог века и ре-концептуализације њене употребне

вредности у савременим околностима. У односу на предмет истраживања, дисертација чини значајан допринос разумевању односа војног и цивилног сектора у области архитектуре стамбеног простора и стамбене политике. Стога је овај рад допринос за формулисање нове стамбене политике у војно-научном сектору Војске Србије.

Увођењем теоријских приступа и методолошких техника из области друштвених наука, кандидаткиња је развила комплексне прелазне и интердисциплинарне облике истраживања који доприносе методолошким иновацијама кроз комбиновање метода додирних друштвених наука – урбана социологија и етнографија – и уско дисциплинарне специјалистичке методе из области архитектуре и урбанизма.

Уз то, остварени научни доприноси, који обезбеђују докторској дисертацији високи научни ниво су:

- допринос истраживању могућности употребе неформалних извора у научним студијама архитектуре;
- допринос истраживању методских техника репрезентације и симулације просторно-друштвених промена становања у архитектонско-урбанистичким истраживањима; и
- допринос сагледавању и употреби архитектонског знања, стеченог истраживањем унутар датог контекста, у процесу архитектонско-урбанистичког пројектовања.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Комисија констатује да је дисертација Далие Д. Дуканац пажљиво формулисана, научно заснована и представља заокружену истраживачку целину. Научни доприноси који су остварени у дисертацији представљају унапређење научних знања, како у оквиру ширих дисциплинарних разматрања, тако и у оквиру специфичне научне области. Анализом, идентификацијом и синтезом релевантних аспеката у оквирима истраживаних области, кандидаткиња је успоставила оригинални и свеобухватни приступ истраживању, тумачењу и примени концепта употребне вредности стана у савременој архитектонској дисциплини, а у односу на специфично разумевање пракси свакодневног живота.

Комисија наглашава да је у докторској дисертацији кандидаткиње примењен комплексан методолошко-интерпретативни апарат истраживања заснован на различитим методским техникама, које се системски развијају по главама дисертације, и перманентно међусобно повезују у кохерентну целину. Садржај рада, теоријска поставка, методологија истраживања, као и систематизација и провера резултата у служби су претходно постављених хипотеза. Комисија сматра да су хипотезе дефинисане на почетку рада адекватно истражене, проверене и доказане, те да њихова анализа и тумачење чине оригинални допринос предметном дискурсу.

Комисија утврђује да остварени научни доприноси представљају унапређење постојећих научних и практичних сазнања и теоријских разматрања у погледу разумевања производње простора, процеса пројектовања простора становања, као и репрезентације истраживачких резултата као комуникалошком аспекту архитектонске дисциплине.

Услед примене иновативне технике истраживања и репрезентације резултата, кључни допринос дисертације огледа се у отварању нових тематских питања и потенцијала за даље истраживање како у ужној научној области, тако и у оквиру интер- и транс-дисциплинарних студија.

Дисертација је проверена у односу на плагијаризам и оцењено је да рад чини самосталан, оригиналан научни допринос, који представља резултат властитог и оригиналног истраживања.

4.3. Verifikacija naučnih doprinosa

У току студија на докторским академским студијама, Далиа Д. Дуканац остварила је низ научних резултата, од чега се истиче допринос објављен у категорији научних часописа категорија М20 индексираних у оквиру SCIE/SSCI листа, и то као рад највише М21 категорије као првопотписани аутор. Објављени резултати релевантни за тематску област дисертације су следећи:

Рад у врхунском међународном часопису М21

- Dukanac, Dalia & Blagojević, Ljiljana. "Spaces of transition: Testing high standard housing in post-socialist Belgrade", *Planning Perspectives*, Volume 35, Issue 6 (2020): 969-1004. (DOI:10.1080/02665433.2019.1650665)

Саопштење са међународног скупа штампано у целини М33

- Dukanac, Dalia. "Housing displaced Yugoslav People's Army officers in the post-war Belgrade", in *Displacement and Domesticity since 1945*, EAHN & KU Leuven, Brussels, Belgium (2019): 97-106. (ISBN: 978-9-4927-8004-1)

- Dukanac, Dalia. "Simulation of Participation - Residential Design Method", in *Architecture and Environment*, Budva, Montenegro, (2015): 163-174. (ISBN: 978-3-9816624-5-0)

Саопштење са међународног скупа штампано у изводу М34

- Dukanac, Dalia, "Comics of Everyday Life in Housing Research and Design", in *The Tools of the Architect*, TU Delft & EAHN & HNI, Delft and Rotterdam, Netherlands (2017).

Ауторизована дискусија са међународног скупа М35

- Dukanac, Dalia, "Housing between identity and memory: on the go" – okrugli sto na konferenciji AESOP Annual Congress *Definite space – fuzzy responsibility*, Prague, Czech Republic, koji je finansirao IFHP - International Federation for Housing and Planning, (2015).

Монографија националног значаја M42

- Petrović, Borislav, Rašković, Ivan, Stojanović, Dušan, Stamenović, Pavle & Dukanac, Dalia. *Budućnost stanovanja: Aspekti održivosti budućeg stanovanja u Srbiji*, Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet, 2017. (ISBN: 978-86-7924-173-3)

Рад у научном часопису M53

- Dukanac, Dalia. „Simulation of Participation: Design Process of Residential Architecture”, *International Journal of Contemporary Architecture: The New ARCH*, Volume 2, No. 2 (2015): 51-62. (ISSN: 2198-7688)

Поред објављених резултата кандидаткиња је селектована да председава сесијом на научној конференцији “The Home Front: Military Housing Developments since 1945”, IPHS 2020 – *City Space Transformation: Renovation of The Urban Environment*, Moscow, Russia, коју је финансирао GUHP – Global Urban History Project (sa Gabriel Schwake).

Кандидаткиња је такође остварила велики број резултата у категорији M100 (Изведена дела, награде, студије, изложбе од међународног и националног значаја у области архитектуре и урбанизма), и то: 2 награде на међународним конкурсима (M102), 2 награде на међународним изложбама (M104), 27 излагања на међународним изложбама (M105) од чега је 11 ауторских самосталних излагања, а 16 учешћа у групним изложбама, и 2 награде на конкурсима у Републици (M109).

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу предлога и анализе дисертације кандидаткиње Далие Д. Дуканац, Комисија констатује да је дисертација написана у складу са одабраном темом, да испуњава научне критеријуме и пружа допринос научној области Архитектура и урбанизам, односно ужој научној области Архитектонско пројектовање и савремена архитектура. Комисија констатује да су структура дисертације, проблем и предмет истраживања, примењени научни методи и научне хипотезе у складу са пријавом теме за коју је Универзитет у Београду дао сагласност. Утврђује се да докторска дисертација у потпуности задовољава научне критеријуме, како у погледу квалитета и научне аргументације, тако и у погледу остварених резултата, научних доприноса и применљивости добијених резултата у оквиру даљих истраживања. Оригинални допринос дисертације огледа се у корелативној интерпретацији концепата употребне вредности и свакодневног живота, те примени комбинације методских техника истраживања,

систематизације, интерпретације и репрезентације резултата, нарочито у домену теренског истраживања. Свеобухватна израда докторске дисертације и присуство научно-истраживачког искуства које је кандидаткиња стекла кроз учешће на научно-истраживачким пројектима, међународним конференцијама и кроз публикавање научних радова из области архитектуре и урбанизма, може се утврдити способност кандидаткиње за самостални научно-истраживачки рад.

У складу са наведеним, Комисија предлаже Наставном и научно-уметничком већу Архитектонског факултета да се докторска дисертација под називом „Ре-концептуализација употребне вредности стана: Тумачење свакодневног живота у стамбеној изградњи за потребе ЈНА“, кандидаткиње Далие Д. Дуканац, маг.инж.арх. прихвати, изложи на увид јавности и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду 24.04.2023. године

Чланови Комисије

арх. Борислав Петровић, председник Комисије

редовни професор, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

мр Милан Вујовић, члан Комисије

редовни професор, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет

др Мина Петровић, члан Комисије

редовни професор, Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Лука Сканси, члан Комисије

ванредни професор, Politecnico di Milano

др Данијела Миловановић-Родић, члан Комисије

доцент, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
